

Tuore tutkimus suurista ikäluokista ja sukupolvikäsitteen ongelmista

ANTTI KARISTO

Semi Purhonen tutkii sukupolvi-tietoisuuden syntyä ja uusiutumista. Kunnianhimoisena tavoitteena on esittää samalla systemaattinen arvio sukupolvesta sosiologisena käsitteenä. Väitöskirja koostuu kuudesta artikkelista ja niitä kokoavasta satsivuisesta yhteenvedosta. Myös osa artikkeleista on huomattavan laajoja, ja tekijä kutsuukin niitä tutkielmiksi.

Purhonen keskittyy erityisesti sukupolvien muodostuksen diskursiiviseen ulottuvuuteen, joka aikaisemmassa sukupolvisociologiassa on jäänyt paljolti katveeseen. Hänen pointtinsa on seuraava. Sukupolvitietoisuus ei synny itsestään tai sisäsyntyisesti vaan se on synnytettävä. Tarvitaan sukupolvikokemusten artikulaatio, ”sukupolven diskursiivinen läpilyönti” julkisuudessa. Sukupolvet ”tehdään eläväksi” esimerkiksi nimeämisen avulla, ja sukupolvitietoisuus kehkeytyy vasta, kun sukupolvi on saanut nimen.

Oman tutkimuksensa nimen Purhonen on lainannut Karl Mannheimilta. *Sukupolvien ongelma* onkin naseva nimi tutkimukselle, joka problematisoi sukupolven käsitettä ja käyttötapoja sekä kritisoi yliyksinkertaistavaa ”generationalismia”, sitä että sukupolvella selitetään liikaa.

Artikkeleista ensimmäinen, *Sociologia*-lehdessä (1/2002) ilmestynyt *Sukupolvikäsitteen kol-*

me ulottuvuutta kehittää tutkimuksessa keskeiseen asemaan nousevaa teesiä diskursiivisen ulottuvuuden merkityksestä. Artikkelit kytkee sukupolvikäsitteen eri puolet tyylikkäästi yhteen esittäessään, että diskursiivinen ulottuvuus välittää objektiivista puolta (sukupolvea siinänsä eli kohortin yhteisiä kokemuksia ja elämänkulkua sekä niiden pohjalta aktualisoitunutta sukupolvea) ja subjektiivista puolta eli sukupolvitietoisuutta.

Purhosen empiirisenä tavoitteena on tutkia yhden erityisen sukupolven, suomalaisten suurten ikäluokkien sukupolvitietoisuuden voimakkuutta ja laatua. Tutkimuskokonaisuuden toinen artikkeli *Suurten ikäluokkien itsetietoisuus sukupolvena (Hyvinvointikatsaus 1/2002)* käynnistää tämän. Pienimuotoisessa artikkelissa selvitetään, mihin sukupolveen, jos mihinkään, vuonna 1998 kootun *Suomalaisten elämänkulku* -kyselytutkimuksen vastaajat samastuvat.

Vuosina 1945–50 syntyneet katsovat selvästi useammin kuuluvansa johonkin sukupolveen kuin heitä vanhemmat ja heitä nuoremmat. Se, että heistä kuitenkin vain vajaa kymmenesosa samastuu ”60-luvun sukupolveen”, yllättää tutkijan. Sittemmin havainto saa tutkimuskokonaisuudessa merkittävän aseman muistuttaessaan siitä, kuinka kapea on suurten ikäluokkien mannheimilainen eliitti massasukupolven verrattuna. Artikkelissa vertaillaan samastu-

Semi Purhonen
Sukupolvien ongelma
Tutkielmia sukupolven
käsitteestä, sukupolvi-
tietoisuudesta ja
suurista ikäluokista
Sosiologian laitoksen
tutkimuksia nro 251,
2007
Helsinki: Helsingin yli-
opisto, 2007

miskohteen perusteella eroteltuja eliittitä ja massasukupolvea (joka samastuu tavallisesti ”suuriin ikäluokkiin”) ja havaitaan, että nämä poikkeavat odotetusti esimerkiksi koulutuksen ja asenteellisen vapaamielisyyden suhteen.

Sukupolvitietoisuuden luonnetta koskeva analyysi jatkuu kolmannessa artikkelissa *Sukupolvikokemukset, sukupolvitietoisuus ja eliitti* (ilmestynyt toimittamassani kirjassa *Suuret ikäluokat*, Vastapaino, 2005). Siinä Purhonen vertailee sukupolven eliitin ja sen tavallisten jäsenten sukupolvitietoisuuden ja -kokemusten artikulaatioita. Aineistona on haastatteleamalla koottu elämäkerrallinen aineisto, jonka puhujat valittiin *Kuka kukin on* -teoksesta, *Helsingin Sanomien* 50-vuotishaastatteluista ja -ilmoituksista sekä *Suomen Kuva-lehden* 50-vuotisilmoituksista. Mielestäni aineisto kuvaa lähinnä sukupolven mannheimilaista (paikallis)eliittitä, mutta sen avulla Purhonen tutkii sukupol-

ven ”tavallisiakin” jäseniä. Näen tässä paradoksin: tutkija, joka moneen otteeseen ja voimalisesti varoittaa sekoittamasta sukupolven mannheimilaista eliittiä ja massasukupolvea, ajattelee, että sukupolven tavalliset jäsenet ilmoittelisivat syntymäpäivistään Suomen Kuvalehdessä.

Ajatusta sukupolven diskursiivisesta ulottuvuudesta rikastetaan artikkelissa puhumalla kollektiivisesta muistista. Sukupolvitietoisuus ei ajan myötä välttämättä heikennyt vaan voi vahvistuakin. Näin siksi, että sukupolvitietoisuus syntyy ja uusiutuu retrospektiivisesti, sukupolvesta kerrottuja kertomuksia kuunneltaessa. Sukupolvien muodostus kiinnittyy aikaan kahdessa suunnassa. Nuoruuden kokemukset vaikuttavat asioille myöhemmin annettuihin merkityksiin, eli nykyisyyttä luetaan menneisyydestä käsin. Toisaalta nykyiset identifikaatiot vaikuttavat siihen, mitä omasta elämänhistoriasta tuodaan esille, eli menneisyydestä kerrotaan nykyisyydestä käsin.

Artikkelissa osoitetaan myös, kuinka suhtautuminen 60-luvun radikalismiin oli keskeinen vedenjakaja suurten ikäluokkien nuoruudessa. Vaikka ”60-lukulaiset” olivat pieni vähemmistö, he esittivät itsensä koko sukupolven äänenä, mistä seurasi jakoja sukupolven sisälle. Neljäs artikkeli (ilmestyy teoksessa Purhonen & Hoikkala & Roos [toim.]: *Suuret ikäluokat sukupolvena*, Gaudeamus, 2007) koskee näitä jakoja. Suuriin ikäluokkiin kuuluvat tyytittellään siinä neljään ryhmään: ”60-lukulaisiin”, ”anti-60-lukulaisiin”, suurten ikäluokkien ”pelkkään” eliittiin ja ikäluokan ”tavallisiin jäseniin”. Analyysi on kiinnostava, mutta nimityksistä voidaan

keskustella. Luokittelun taustalla oleva nelikenttä ei ole aito nelikenttä, sillä sen pystyakselilla on kaksi erillistä luokitusta: sosiaalinen asema ja kulttuurinen asema. Näin ”pelkkä eliitti”, jota voisi kutsua myös sosioekonomiseksi eliitiksi tai politiikasta piittaamattomaksi eliitiksi, tulee sijoitetuksi massasukupolveen.

Myös sukupolvikokemuksen pelkistetty luokittelu (positiivinen/negatiivinen) herättää kysymyksiä. Voidaanko suurten ikäluokkien tavallisten jäsenten sukupolvikokemusta, jossa korostuvat lapsuuden olosuhteiden kovuus ja pärjäämisen eetos, pitää ”negatiivisena” esimerkiksi Matti Kortteisen analyyseja ajatellen?

Viides artikkeli kysyy, onko Attac sukupolviliike. Vastaus on ennalta arvattavissa, sillä sukupolviliikkeitä ei Purhosen mukaan (enää) ole. Mielestäni tämä artikkeli (ilmestynyt teoksessa Hoikkala & Laine & Laine [toim.]: *Mitä on tehtävä? Nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä*, Loki-kirjat & Nuorisotutkimusverkosto, 2005) ei täysin istu suuria ikäluokkia koskevaan tutkimuskokonaisuuteen, vaikka kysymys sukupolvien ja yhteiskunnallisten liikkeiden suhteesta on sinänsä mielenkiintoinen. Viisi tuhtia ja tasokasta artikkelia olisi hyvin riittänyt väitöskirjan rungoksi.

Kuudes artikkeli *Sukupolvet paperilla* (teoksessa Purhonen & Roos [toim.]: Bourdieu ja minä: Näkökulmia Pierre Bourdieun sosiologiaan, Vastapaino, 2006) on ensimmäisen artikkelin tavoin puhtaasti teoreettinen. Siinä Purhonen kritisoi Ortega y Gassetista alkanutta, sukupolvia koskevaan populaarikirjoitteluun kulkeutunutta ”generatio-

nalismia”: sukupolvien näkemistä maailmassa jo valmiiksi olevina entiteetteinä, yhteiskunnallisen todellisuuden ja muutoksen ensisijaisina selittäjinä. Generationalistit unohtavat sukupolviin diskursiivisen synnyn ja liioittelevat eri sukupolvien eroja, samoin niiden sisäistä yhtenäisyyttä ja sukupolven selittävää voimaa. Esimerkiksi June Edmundsin ja Bryan S. Turnerin kirjan *Generation, Culture and Society* (2002) Purhonen sanoo syyllistävän generationalismin syntiin. Aikamme globalisoitua kulttuuri esitetään siinä hänen mukaansa yhden sukupolven, 60-lukulaisten, aikaansaannoksena tekemättä edes eroa kuusikymmenlukuisten intellektuellien ja kulttuurivaikuttajien sekä tavallisten baby boomereiden kesken. Purhonen väittää Edmundsin ja Turnerin myös sekoittavan kohortit ja sukupolvet käsitteellisesti, vaikka he ovat vaatineet niiden pitämistä analyyttisesti erillään.

Myös Edmundsin ja Turnerin yritystä integroida Bourdieu mannheimilaiseen sukupolvikeskusteluun Purhonen pitää epäonnistuneena. Bourdieun sukupolviluonnehdinnoilla ei ole paljon annettavaa, sillä Bourdieu puhuu sukupolvista vain perhesukupolvien ketjuna, kohortteina ja kulttuurin kenttien sukupolvina, ja silloinkin on kyse lähinnä peräkkäisistä taiteilijakohorteista. Elegantisti rakentuvassa artikkelissa on kuitenkin jännittävä koukku. Osoitettuaan Bourdieun sukupolvi-mainintojen vähäisyyden ja vähäisen relevanssin Purhonen esittää, että Bourdieulla on silti annettavaa sukupolvitutkimukselle, paljonkin. Tärkeitä eivät ole hänen sukupolviluonnehdintansa vaan hänen yleiset ana-

lyysinsä luokittelukamppailusta ja representaatiosta. Voidaan päätyä Bourdieun omia esityksiä bourdieulaisempaan kuvaan sukupolvista, Purhonen lupaa – ja lunastaa lupauksensa. Bourdieun ajatus siitä, kuinka luokittelukamppailu edeltää luokkia ja luokituksia, sopii näet erinomaisesti siihen, mitä Purhonen esittää sukupolvien diskursiivisesta rakentumisesta. Sekä sukupolvien välistä että niiden sisäistä kamppailua käydään diskursiivisella tasolla. ”Sukupolvi on kamppailukäsite”, Purhonen tiivistää ytimekkäästi.

* * *

Koska sukupolvea ei yhdistä ”vain jokin yhteinen tekijä vaan myös yhteinen tunne siitä, että heitä yhdistää jokin yhteinen tekijä”, on loogista suunnata empiirinen tutkimus tuohon tunteeseen, sukupolvisamastumiseen. Purhonen on taitava myös empiirisen tutkimuksen tekijänä, mutta hänen käytössään olleet samastumista mittaavat lomakekysymykset ovat hieman karkeita ja ehkä liiaksikin nimityksiin kiinnittyviä. Sukupolvisamastumisen kohteet (esim. suuret ikäluokat, 60-lukulaiset) esitetään toisensa poissulkevinä, vaikka voisi hyvin kuvitella, että jotkut pitävät itseään suuriin ikäluokkiin kuuluvina ajatellessaan asiaa elämäkerrallisesti, mutta 60-lukulaisina (tai 60-lukulaisten vastustajina) tilittäessään suhdettaan 60-luvun kulttuurimurroksiin. Tämän Purhonen tavallaan toteaaakin keskustellessaan sukupolvikokemusten kerrostuneisuudesta.

Kun nimistä puhutaan, vivahdetkin on tärkeitä. Timo Toivosen juhla-kirjan (Erola & Wilska [toim.]: *Yhteiskunnan motto-*

ri vai kivireki?, SoPhi, 2004) alaosikossa puhutaan ”1960-lukulaisuudesta”. Mielestäni ”60-lukulaisuus” tavoittaa terävämmin sen, mikä on tarkoitus tavoittaa. Purhonen puhuu 60-lukulaisuudesta ja -lukulaisista, mutta hänen aineistossaan käytetään myös käsitettä ”60-luvun sukupolvi”. Siihen ovat voineet samastua myös 1960-luvulla syntyneet – siksi, että he ovat ajatelleet vuosikymmentä yksinkertaisesti syntymävuosikymmenään. Jos olisi puhuttu ”60-lukulaisten sukupolvesta”, tämä ei olisi ollut yhtä todennäköistä. Hiuksia halottaessa on kuitenkin muistettava, että Purhonen ei ole ollut itse muotoilemassa käyttämiään kysymyksiä.

Purhosen väitöskirjan yhteen-veto-osa tiivistää tavanomaiseen tapaan artikkelien asetelman ja tulokset. Mutta yhteen-veto on paljon enemmän kuin tekninen yhteen-veto. Se kuvaa oppineesti koko sen tutkimustradition, johon väitöskirja kiinnittyy. Hyödyllinen katsaus sukupolvista sosiologiassa sisältää käsitteen etymologiaa, käsitehistoriaa ja käyttöhistoriaa. Siinä kirjoitetaan Auguste Comtesta ja Wilhelm Diltheystä alkavasta sukupolvikäsitteen synnystä, siitä miksi sosiologian klassikot eivät juuri kirjoittaneet sukupolven käsitteestä, sukupolvikäsitteen kulta-ajasta, Karl Mannheimista sekä toisen maailmansodan jälkeisestä sosiologias- ta, jossa sukupolvi esiintyy pikemmin aikalaismiagnostiikassa – tai Michael Burawoyn käsitteitä käyttäen julkisessa sosiologiassa – kuin professionaalises- sa sosiologiassa. Purhonen tuo esille, kuinka sukupolven abstrahoituminen yhteiskunnalliseksi kategoriaksi ja siihen liittyvä nuoruuden erityisase- man ko-

rostus – ajatus tulevaisuutta jo nykyisyydessä edustavista nuorisukupolvista – ovat liittyneet modernille tyypilliseen edistys- uskoon.

Semi Purhonen on huomattavan kunnianhimoisesti kirjoittava tutkija, joka ei etenkään ensimmäisissä kirjoituksissaan peittele kritiikkiään. Arvostelun kohteena ovat esimerkiksi mainitsemani Edmunds ja Turner sekä mannheimilaista tematiikkaa omassa väitöskirjassaan esille nostanut ja kehitellyt Matti Virtanen, joka saa toki tunnustustakin. Joidenkin kirjoittajien tulkinnat Purhonen saattaa kuitata ”suorastaan katastrofaalisina”.

Parhaimmillaan nuoren tutkijan kunnianhimoinen ja itse- tuntuinen tutkijanote tuottaa komeaa jälkeä, mutta joskus kritiikki uhkaa muuttua saivarteluksi. Käsittävätkö Mannheim ja Virtanen poliittisen mobilisoi- tumisen todellakin ainoaksi sukupolvikokemuksen artikuloitumisen muodoksi, puhuuhän Virtanen (siis väitöskirjassaan *Fennomanian perilliset*, SKS, 2001) myös elämäntapojen edistämisestä mobilisoi- tumisena. Joskus Purhonen turvautuu eräänlaiseen *cul-de-sac*-argumentointiin, ajaa toisia kirjoittajia väen väkisin umpikujaan. Hän paheksuu esimerkiksi sitä, että puhutaan sukupolvesta ja sukupolvi- vaikutuksesta, vaikka sukupolvi- viyksiköt (tai sukupolvifraktiot, jota käsitettä Virtanen käyttää) reagoivat samoihin asioihin eri tavoin. Tämä on ”loppuun asti viety” ongelmallista, sanoo Purhonen ja kysyy: ”miksi sukupolviyksiköt olisivat enää yhden ja saman sukupolven osia, jos ne käyttäytyvät eri tavoilla”. Miksi ne eivät voisi olla? Miksi sukupolvi- vaikutus olisi yhdenmukainen, korostaahan Purhonen itse-

kin sitä, että käyttäytymisellä on sukupolven lisäksi monia muita selittäjiä.

Kaiken kaikkiaan Semi Purhosen väitöskirja on erittäin korkeatasoinen kontribuutio sukupolvitutkimukseen. Siinä marsitetaan suomalaiseen sukupolvikeskusteluun monia siellä vähemmän tunnettuja nimiä. Suomalaiselle tutkijayhteisölle tuttuja kirjoittajia luetaan huolellisesti. Esimerkiksi kuudennes- ja artikkelissaan Purhonen tulee ikään kuin sivutuotteena lukeneeksi läpi Pierre Bourdieun tuotannon etsiessään niitä tapoja, joilla tämä käyttää sukupolven käsitettä.

On virkistävää lukea väitös-

kirjaa, jossa todella väitetään jotakin. Purhosen kehitelmissä on kosolti teoreettista eleganssia, ja hän osaa antaa suppeillekin empiirisille tarkasteluille ja yksinkertaisille taulukkovertailuille kiehtovia tulkintoja. Purhonen sanoo pohjaavansa argumentointinsa empiirisiin aineistoihinsa, mutta vielä enemmän se pohjautuu hänen kriittiseen lukeneisuuteensa ja teoreettiseen mielikuvitukseensa.

Semi Purhonen on kirjoittanut vaikuttavan tutkimuksen, johon tullaan viittaamaan sukupolvista puhuttaessa ja niitä käytännössä tutkittaessa.

Loppukevennys: Väitöskaronkassaan Purhonen meni kannen

suunnittelijan kuullen töräyttämään, että minä olen ainoa, joka ei ole pitänyt hänen väitöskirjansa kansiasusta. Aivan noin en usko asian olevan, mutta myönnän olevani kansiasioissa poikkeuksellisen herkkä. Ehkä siksi, etten vielä ole toipunut 23 vuotta sitten kapakassa kuulemastani kriitikon sivalluksesta, jonka mukaan ainoa asia, josta hän piti minun väitöskirjassani, oli sen kansiväri. Selvää on, että kirjani kananpojankeltainen kansi oli pahan näköinen. Kun nyt sanon, että Purhosen väitöskirjan kansi on vielä keltaisempi, en tarkoita sillä mitään muuta kuin kantta.

Paradoksien luomuviljelijä

SEPPO HELMINEN

Tuomas Nevanlinnan kirjan nimi tuo minulle mieleen kansakoulun, jossa en oppinut koskaan kutomaan, vaikka kuinka kädestä pitäen näytettiin, mitä se ”nurin oikein” tarkoittaa. Sain aikaiseksi toisten käsien avustuksella neliskulmaisen pallon: villakudelman ja korkkia sisään.

Mutta eipä kudo filosofi Nevanlinnakaan. Hän purkaa. *Nurin oikein* on metodin kuvaus. Hänen maailmansa tuntuu olevan perustavanlaatuisesti nurin kurinen. Hänen käsittelemänsä asiat tahtovat paljastua vastakohdiksi. Kirjoittajana hän luomuviljelee paradokseja. Hän etsii ilmiöiden takaa niiden ”oikeita” meikkaamattomia kasvoja. Hän ei välttämättä ole kiin-

nostunut asioista sinänsä, vaan tavasta, jolla niitä katsotaan.

Tulokulman muuttaminen vääntää huutomerkit kysymysmerkeiksi. Hengenviljelyn luomua se on myös siksi, ettei lukijan välttämättä ole tarvinnut olla missään tekemisissä filosofian klassikoiksi puhallettujen ”puppattavien barbaroiden tai patrickien” kanssa. Teksti on osuvaa, hauskaa ja kepeää, mikä ei tarkoita sanottavan painoarvoa.

Totta kai teos on myös sirpaleinen, sillä sen pohjana ovat Helsingin Sanomien NYT-liitteessä ja Kauppalehti Pressossa 2002–06 ilmestyneet kirjoitukset. Toisinkysyjältämme löytyy tästä kolmannelstakin jo ensimmäisestä kokoelmasta (*Hy-*

Tuomas Nevanlinna
Nurin oikein
Helsinki: Teos, 2006
314 s.

väkuntoisena taivaaseen) tuttuja asettamuksia ja asetelmia. Hän on omalla tavallaan traditioiden mies, joka kaipaa aterioimista pikasyömisen tilalle tai klassisia kielii peruskoulun latistamaan kouluopetukseen.

Hänen kasvatustilafilosofiansa tuntuu viittaavan ainakin sormituntumalta 1930-luvun eliittikouluun – ilman nationalismia ja ruumiillista kuria. Elitismen huono kaiku on vain sen luulotellusta/todellisesta kytköksestä valtaan. Sivistys on jotain muuta kuin koulutus: